

Az elsüllyedt sziget-kontinensek mint a magyarság „őshazái”?

(Az *elsüllyedt szigetekről általában*) A ma divatos őstörténeti ábrándok közt előkelő helyen állnak a mitikus, elsüllyedt sziget-kontinensek, az *Atlantisz*, *Lemuria* és *Mu* vélt ősmagyarjai. Előljáróban csak annyit, hogy az elsüllyedt földdarabokról már számos külföldi szerző írt, s ezeket az emberiség bölcsőjének tekintették, beleértve a fantázia-teremtette (néhol UFO eredetű) magas kultúrájú ősnépeinek szerepét is. A különlegességet áhító ősmagyar-mánia rövidesen ezt (is) kisajátította. Ez önmagában is érdekes. Már csak azért is, mert talányos, hogy az egymástól földrajzilag távoli, térképeken is ábrázolt hatalmas szigetek hajdani lakossága miként lehetett egyaránt ősmagyar?

Az összszigetek lakosságát a szerzők változóan írják le: néhol, mint különféle bolygókról Földre települteket, köztük különös teremtményeket, óriásokat, négykarú, vagy éppen háromszemű emberszerű lényeket és embereket említenek, s ezek keverékeiről szólnak. Lemuriát és Mut eltérően értelmezik: némelyek azonosnak tekintik, mások különválasztják egymástól. Abban azonban megegyeznek, hogy mindkettő a Csendes-óceánban süllyedt el.

Pontos helyüket a különféle feltételezésekből kideríteni nem lehet, általában Kelet-Ázsia, Amerika, Ausztrália és Új-Zéland közé helyezik ezeket, de van olyan elképzelés, mely Lemuriát Afrikával és Dél-Ázsiával tekinti határosnak. Ami a sziget-kontinensek hajdani létét illeti, biztosat nem tudhatunk. Elsüllyedésüket többnyire természeti katasztrófákkal hozzák kapcsolatba (a Földnek meteorral vagy kisbolygóval történt ütközésével és ezzel összefüggő szökőár-vízözönnel, vulkánkitörésekkel). Mások Atlantisz és Lemuria viszályából vezetik le a katasztrófákat, mondván, hogy ez kozmikus erőket szabadított a Földre. Ami biztos tény, hogy számos nép mítosza megemlékezik a vízözönről. Emellett némelyek az óceániai népek legendáinak elsüllyedt szigetére, vagy éppen az indiai eposzokra hivatkoznak (természetesen csak általánosságban, vagy az adat pontos feltalálhatóságának mellőzésével).

Lemuriától és Mutól némileg eltérően kell kezelnünk Atlantiszt, melynek egykori léte Platón görög filozófus (Kr. e. 427–347) írásából *Timaiosz* és *Kritiász* párbeszédeiből valóban ismert.¹ Ez tehát forrásértékű, de Platón ismerete áttételes, s leírása a görög mitológia homályába torkollik, így tökéletes bizonyosságot nem ad. Platón kútfője Kritiász ükapja (szépapja?) *Szolón* (Kr. e. kb. 638–558), aki egyiptomi utazása alkalmával Héliopolisz és Szaisz papjaitól (*Pszénóphisz* és *Szónkhisz*)² hallott a sok ezer éve elsüllyedt Atlantiszról. A legenda szerint a sziget *Poszeidón* tengeristen birodalma volt és *Héraklész* oszlopaitól (a Gibraltári-szorostól) nyugatra terült el az Atlanti-óceánban. Nagyobb volt, mint Kis-Ázsia és Líbia együttes területe. Végül – lakóinak életvitele miatt és *Zeusz* büntetéseként – elnyelte a tenger. Különös, hogy Platón előtt senki nem említi, még Hérodotosz sem. Platón után már többen írtak róla.

Atlantiszt utóbb Írországgal azonosították, de helyezték a Földközi-tengerbe, s a Bahamák közelébe is. *Móczár István* (orvos) szerint a mai Égei-tengerben a Szantorini-szigetek helyén állott. Újabban a világhálón megjelent (kérdéses) hír szerint Kínában a Fuxian (Fuhsien) tóban romvárost találtak (állítólag piramissal), s mi sem természetesebb, hogy azonnal Atlantiszra gyanakodnak. Alább elsősorban Atlantisz és Mu állítólagos „ősmagyar” lakosságára térek ki, Lemuriát csak az említés szintjén kezelem.

(Az atlantiszi „ősmagyarokról” röviden) Az egyáltalán nem meglepő, hogy a szigeteket a (magyar) dilettánsok képzelete ősmagyar lakossággal telepítette be. Az lenne a csoda, ha nem így lenne. Hogyan is maradhatna ez ki a fantasztikus „ősök” sorából? Az elsüllyedt szigetek magyarjaival csak az a fő gond, hogy a tényszerű közléseket semmi bizonyíték nem támasztja alá. A többnyire névtelen, mindent összeolvasztó „csodabogár” írások (gyakran fogalomzavaros és helyesírási hibákat sem nélkülöző) tömkelege olvasható az interneten, továbbterjedve a szenzációra éhes befogadók között. Kivételesen előfordul, hogy magasan képzett személyek is foglalkoztak a témával, de eredményeik értéke nem sokban különbözik a dilettánsokétól (alább erre is látunk majd példát).

Előbb azonban álljon itt néhány kiragadott sor egy ismeretlen szerző félelmetes szöveftő megoldásokkal tarkított közléséből, melynek már a címe is sokat sejtet: „*Mi történt a Vízözön után? Atlantisz magyar lakosságát rokonaik fogadták be.*” Ezt követően megállíthatatlanul jön a szokásos egybemosás, ahol Atlantisz és Mu, azután a föníciai, egyiptomi és maya papok, valamint széles e világ népei kuszálódnak össze egy látszólag magyarrá sikerített, szép nagy egységben az őstörténeti globalizmus jegyében. „*Kr: e. 500 évvel Karthágó (=Kerthey) magyar hajósi ismét elhajóztak a ma amerikaiak nevezett kontinensre. Erről Chicenben álló vár oszlopaira vésett föníciai viseletben lévő ember-ábrázolások is bizonyítékot szolgáltatnak. A maja ruhája az egyiptomi papokéval mutat azonosságot. Azonosítónak a nyelvet vesszük, aki a kultúrát vitte, a magyar nyelvet beszélte [...]* Atlantisz-Mu kontinenséről elmenekültek hajókkal, helikopterekkel. [...] Rokonaiknál tepedtek le, Egyiptomban (Égi-ta Égi talaj, [...] Sumérben (Szemúr), Mezopotámiában (Mezőföld), Kárpát-Medencében Amerika földjén (maják Tikal-[...]=Tikól= Tyúkól?) Indus völgyében, Itza (Ica=Ilona? város a mai Mexikóban [...], Indokínában (pl. Laosz=Ló-ős.).”³

E képtelenségek önmagukért beszélnek. A szerző „bizonyítékai” közt ékszerek (?), sumér repülőgépek vélt képei (!) és különféle nyelvekből leszúrt-magyarított hihetetlen szöveftések szerepelnek. Valószínűleg ugyanennek a szerzőnek egy másik internetes cikkéből megtudjuk az is, hogy az Atlantiszon a *Melkizedek* rendje szerinti vallás volt érvényben.⁴ (Vajh, honnan lehet ezt tudni?!). A szerző később megjegyzi még, hogy „*Krétát harci repülő védte a levegőben*” (az utolsó szó nélkül azt hittük volna, hogy a tenger mélyén). Közli azt is, hogy *Tartarosz* (a görög mitológia pokla, és az alvilági szakadék ős-istenségének neve) magyarul *tartályos* lenne. Az egyiptomi hieroglifák magyarságát bizonygatván (beleértve *Tutanhamon* [*Tutankhamon*] koporsójának feliratait is), az egyes szótagok mássalhangzóit előre, vagy hátra helyeztetve és a magánhangzókat cserélgetve jut el a többnyire egyszótagú, magyar értelmű szavak létrehozásáig. Egyébként mindenben válogatás nélkül magyar rovást lát, lett legyen sumer, vagy más ékírás, netán a görög őstörténet bármely lelete, továbbá kelta, etruszk és föníciai írásjel és minden más, ami egyáltalán létezik a földkerekségen. Az eredményben ismét csak a „mindenki magyar” újabbán már rögeszmévé váló felfogás látszik megtestesülni. Az ismeretlen szerző a mindent felülíró magyar „nagyságot” kívánta megjeleníteni. Ennek az ellenkezője sikerült, mert a „mindenki mi vagyunk, tehát senkivé válunk” módszerrel – számos más mindenfélét összevissza író és előadó társával együtt – sokakban sikerült megingatni az önazonosság- és magyarságtudatot, s az őstörténet iránt érdeklődőket pedig megosztani.

(*Mu (és Atlantisz) ősmagyarjai Cserép József meglátásában*) A Mu-elmélettel már László Gyula is foglalkozott *Őstörténetünk* című könyvének utolsó, „*Más megoldás is elképzelhető?*” fejezetében. Ott, a különféle elméletek közt *James Churchward* (angol

katonatiszt, mérnök 1851–1936), *Cserép József* (a magyar, latin, görög nyelvek és irodalmak professzora 1858–1948), valamint *Csicsáky Jenő* (lásd alább) munkáinak lényegét ismertette, s egyben érezte az elgondolás elfogadhatatlanságát.⁵

Az elmélet – bizonyos korábbi előzményekből táplálkozó – alapos kidolgozása és elterjedése *Churchward* ezredes nevéhez fűződik. Az ezredes elgondolásának nincs magyar vonatkozása. Így, az említés szintjén érdemes foglalkoznunk vele, mert munkája csak a kiindulópontot szolgáltatta a hazai szerzők számára, akik ezt továbbgondolva „megmagyarázták.” *Churchward* esetében számosan írnak arról, hogy az ezredes indiai tartózkodása alatt egy buddhista szerzetes (másutt hindu pap [komoly különbség!]) révén ismert meg valamely titkos, táblára írt-rajzolt dokumentumokat, melyek az elsüllyedt Mu-ra utaltak.⁶ *Kósa Barna* szerint „50 évig tanulmányozta Indiában a Mu és Atlantis-ról szóló régi írásokat és megtanulta a régi maya nyelvet egy hindu paptól. Így el tudott olvasni 25.000 éves iratokat Tibetben egy kolostorban.”⁷ További méltatói szerint, másutt is járt Keleten, többek közt Szibériában, Közép-Ázsiában és Egyiptomban, de elutazott Ausztráliába és Új-Zélandra is. Mindezek erősen befolyásolták a későbbi ténykedését, továbbá egyre inkább sarkallták őt a Mu-kutatásra.

Ismét más szerző – *Zegernyei* álnéven – viszont helyesen mutatott rá arra, hogy a Mu tekintetében *Churchward*nak már voltak szellemi elődei. „*Valamennyire Umberto Eco is utánajárt a dolgoknak, de a magyar vonalig már nem jutott el. [...] Eco meseje szerint Charles Étienne Brasseur, 19. századi kutató a mexikói indiánokat térítő Diego da Landa püspök (1524–1579) elképzelései szerint próbált megfejteni egy maja szöveget. Arra következtetett, hogy a szöveg egy természeti katasztrófában elpusztult világrészről szól. Egyes maja jeleket Muként olvasott, így lett a titokzatos föld neve Mu. Brasseur megfejtését Augustus le Plongeon fejlesztette tovább, míglen a kellően misztikus elmélet (a »majanizmus«) elérkezett James Churchwardhoz, aki azt továbbfejlesztette.*”⁸

A *Churchward*ról szóló írások adataival is óvatosan kell bánnunk, mert roppant elmentmondásosak. Mint láttuk, *Kósa* azt írja, hogy az 1890-es években került Indiába, valamint (*Churchward* nyomán) állítja, hogy ott 50 évig tanulmányozta a Mu-ról és Atlantiszról szóló írásokat. *Zegernyei*nél viszont azt olvashatjuk, hogy az 1890-es években Amerikába érkezett és ott telepedett le. *Kósa* adatai nem biztos, hogy teljesen helytállóak, már csak azért sem, mert ha az angol ezredes valamikor 1890 után került Indiába, akkor az említett források 50 éven keresztül tartó tanulmányozása is némileg túlzó megfogalmazás, ugyanis *Churchward* 1936-ban meghalt Amerikában. Amerikai letelepedése után *Churchward* sorra publikálta a Mu tárgy körben írt könyveit. Közülük az elsőt 1926-ban (mások szerint 1930-ban) írta, *The Lost Continent of Mu* (Mu elveszett kontinense) címmel. Ezt aztán több más kötet követte.

*Churchward*dal egyidőben *Cserép József* professzort is érdekelte az elsüllyedt szigetek rejtélye, de eleinte az ezredestől függetlenül (ugyancsak *Plongeon* munkájától ihletetten) kereste a dolgok nyitját, s emellett a magyarok őseit, őshazáját. Ő az, akinek nevéhez fűződik a „Mu” (és Atlantisz) elmélet magyarrá öszmetikázása. Utóbb felvette *Churchward*dal a kapcsolatot, ám ez a lépés – a várt együttműködés helyett – *Cserép* számára kellemetlen és bántó tapasztalattal zárult, mint azt a szerzőtől (több helyütt is) olvashatjuk: „[...] *J. Churchward* a [...] közétett s övele közölt megállapításaimat magáévé tette s fel is használta őket az 1931. év folyamán megjelent *The Children of Mu* c. művében. Ugyancsak az én vele közölt adataim értelmében igazította ki e második művében a Mu-föld fekvését ábrázoló térképét is. Ámde mindezen kölcsönvételeiről hallgat: nevemet s művemem meg sem említi sehol.”⁹

Cserép, az ókori Médek és Média, de megannyi más nép és ország nevének a magyar népnévvel, valamint Magyarországgal való összevetésével kezdi a könyvét (szerinte a magyar médül médiait jelent). A teljes és hosszas felsorolását mellőzöm, de jellemző, hogy a földrajzi vonatkozások hatalmas távolsági akadályait félretéve és lehetetlenség korlátait nem ismerve (a népek említésével), mesébe illő dolgokat összeírva csapong, ami felettébb meglepő egy kiválóan pallérozott elmétől. A (már másokat is elgondolkodtató) méd népnévvel kapcsolatos vonatkozást megingatja azzal, hogy a magyarral párhuzamba vonva szerepel itt a berberék *mazig*, a líbiai arabok *marbig* neve, de felbukkan Marokkó (Marocco) is, melyek szerinte így, együttesen, „*szerény emlékei az egykori éjszakafrikai nagy Magyarországnak, amelyről lat. Mauretania, gör. Maurusia néven tanultunk diákkorunkban. [...] ugyanakkor Mexico nevével egybevetésre önkénytelenül kínálkoznak majd a [...] Maxarthes és Maxyes (lat. Mauri) alakok.*”¹⁰ Eközben hamarosan eljut Média (Madya) *magya* őshazáig, mely (hatalmas nyelvi-hasonlító bravúrokkal és történeti bakugrásaival) már előrevetíti a közép-amerikai mayák nevét is. Ezt kapcsolatba hozza elsüllyedt Mu („Mü-föld”) lakosaival, olyképpen, hogy szerinte e „[...] földrésznek [...] Churchward [...] nézetétől eltérőleg, Peru és California táján meg kellett közelítenie Amerikát.”¹¹ Ezt követően (mások nyomán) értekezett a maya nyelvről majd ennek szavai-iban felismerve a rokonságot, ezeket magyar szavakkal hozta összefüggésbe, miközben a mayákban felfedezte a magyarok őseit.¹² Íme, mutatóba néhány (egyáltalán nem meggyőző) maya-magyar szópárhuzam. „[...] *pol feji; ppol fuj; sis, siis hűs; zuhny és ziz új, szűz, friss; zúan szülés; nay ágy; [...] xir sír; zokog, [...] xak zsák; yek szék; [...] ppuc pofa; cooc kuka, néma; [...] tzelek csülök; jok csuk, végez [...].*” stb.¹³

A nyelvészettel való foglalatossága – lévén az antik és a magyar nyelvek, illetve irodalmak tudósa – természetes is lenne, ha kiváló tudományát nem váltotta volna a dilettánsokkal vetekedő fejtegetés aprópénczére. Nyelvi ténykedése másutt is erőteljes, sőt, egy egész fejezetet szánt ennek, miközben (zárójelben) érezte nemtetszését, mások nyelvészkedése miatt. A már akkor is jelentkező problémát, imígyen fogalmazta meg: „[...] *ma, amikor mindenki úgyszólván historikus, nyelvész és etymológus!*”¹⁴ Cserép professzornak ebben alighanem igaza lehetett, azonban maga is ugyanebbe a hibába esett, mert a saját historizálása – melynek segítségével teljesen újraszabta a történelem köpönyegét – már cseppet sem zavarta.

Nyelvi meglátásai kapcsán egyes mai helységneveinket és szavainkat *magya* (ősi madja) eredetűnek fogta fel. Áttételesen bonyolult, tücsköt-bogarat összeszedő fejtegetések (és néha nem világos fogalmazás) közepett a Mada (Nyírmada), Mád és mások is szerepelnek, így a magyar név is, melyet a „Madjához tartozó”-ként határozott meg. E körbe vonta be a szarmata népnevet is, melyben a *magya* (madja)-sarj (származék) értelmet fedezte fel. E megállapításra könyvében több helyütt visszatér. „*Médul vagy sumérul sar-mata azt teszi, »Magya-sarj« [...].*” „*A sumér és méd nyelv segítségével kisélt, hogy a Gaea csupán görög mása ama nyugati nagy szárazföld honi madja (magya) nevének, melyhez Amerika is tartozik: ebből mintegy 11^{1/2} ezer esztendővel előlt csak az a nagy darab maradt épen, amelyet Atlantisz néven tartott fenn számunkra az ókori írásbeli hagyomány. Ennek a földnek volt egy Atlas nevű hegye [...] Atlas sem valami óriáshős tehát, hanem hegység. Az a madja „föld” volt a mi népünk őshona, amelynek görög-latin írónál Media volt a neve – már akkor Ázsiában; de a honi neve ott is mindig Magya volt. Annak a hazának a fia magyar, vagy sármata »Madja-sarj« néven járta. Megvan-e a mi szavaink között e régi szavunk nyoma? Ha Mád és Mada (Nyírmada) községeket hozom fel, úgyszólván mit sem nyerek vele; ámde ezek is vesztek homályos voltukat, mihelyt először is Aranyos-Marót város régi Maurod, utána pedig Kecskemét*

„kecskeföld”, „kecskemező” nevére hivatkozom: ez ugyanis nagyon valószínűvé teszi, hogy a „mét,” mely talán a mező (metj-ő?) szavunknak is alapja, az egykori madjamatja utóda. [...] A -ra vagy -r suffixum ethnicum a méd nyelvben, tehát saját szavunk (a [Cs. Gy.] magyar is és Madjához tartozót jelent; meg a matyó. A Maros folyó neve éppúgy összefüggésben lehet a mi maur, mar, mór, merón, marót névalakjainkkal, mint az illető ősnépek nevével a Szajna (Sequana), Ebro (Ibéria), Madrid (Madeira), Amazon, Sindus (=Indus), Morva.”¹⁵

A szerző utóbb még számos nyakatekert nyelvészeti mutatóvannal rukkol elő, majd eredeti magyar ősszavainkból is felsorol néhányat (különös tekintettel a taliga szavunkra, mely a berbortól az orosz, német, latin, görög, ibéri, pelazg, sumérien ível át). „Eredeti ősszavaink tehát az eddigi fejtegetés szerint: a Mada, Mád, mét (mező), kecske, [...] sarj, [...] magyar. De a taliga sem késik tovább lerázni magáról az orosz telega apaságának gyanúját, sőt éppen erre süti ki, hogy sármata maradék. A berber tojuga ugyanis nemcsak azt bizonyítja, hogy a juga-iga eredeti iber szó (toló-juga, toló-iga: v.ö. jochtat=igtat), hanem azt is, hogy a lat. jug- és a gör. züg- e két kl. nyelvnek ibér-pelazg öröksége, a ném. Joche pedig kölcsön-vétele. A sum. gir-ig (gar-ig) »járom« is erősíti ezt.”¹⁶

A sokat emlegetett (szkíta-utód) szarmata–magyar összefüggésekkel nincs is semmi baj, csupán az ezzel összefüggő nyelvi hasonlításban Cserép elfeledkezett a török nyelvekben és a magyarban is meglévő párhuzamokról. A szarmata-sarj értelmezés biztosan téves megállapítás. A szarmata (sarmatae stb.) népnév etimológiájához közelebb állhat a türk/török nyelvekben lévő 'sarı', 'şarı,' 'şarig' és az ezzel azonos jelentésű magyar 'sárga' szó (egyek székely balladákban „sárig hasú kígyó”). Keleten a sárga és a fehér szín értelme sűrűn keveredik (ahogy a kék- és zöldet egyesítő türkiz). Ez a népek esetében nem a bőrszínre utal, hanem szakralitást és előkelőséget jelez. Itt talán érdemes eltekinteni a szarmaták nyelvtudomány által kizárólagos „indoeurópai” és „iráni” (etnikumokat is érintő) besorolásától. Jóval inkább az idők mélyén megbúvó, szkíta és hun részben lehetséges (nem csupán a nyelvészetre alapozott) közös ázsiai gyökereket kellene előtérbe helyezni, nem hagyva figyelmen kívül a későbbi türk és iráni nyelvű népek közti számtalan érintkezést, etnikai és nyelvi kapcsolatokat, többszöri keveredéseket. Ezáltal sokkal világosabb összefüggésekre derülhet fény (még nyelvi tekintetben is).¹⁷

Megjegyzem, a halmazott zűrzavarból már korábban az is körvonalazódni látszott, hogy a germánok eredetileg „sárga” (mongolid) népek lettek volna (?!), egyébként pedig rokonai a szkítáknak és getáknak, dákoknak (?!). Olvashatunk az ibér-pelazgok turániságáról stb. is, továbbá arról, hogy a paionokkal (másutt paeonokkal) kapcsolatba hozott pannonok (a punokon keresztül) föníciaiak, de egyben maya-sarjak is (?!).¹⁸ Cserép professzor hatalmas képzelőereje, valamint az ókori szerzőket sűrűn átértelmező-átigazításai előtt leesett állal képedhetünk el. Az sem lényegtelen, hogy eddig úgy tudtuk; a föníciaiak és a punok sémi népek voltak (ahogy [a keveredések ellenére] meghatározóan és minden valószínűség szerint azok is maradtak).

Térjünk azonban vissza a médekhez (és a Cserép által különös módon értelmezett magyar Média (Madya)-, „öshazához”. Már csak azért is, mert ez nem a közismert ókori Média, márpedig a szerző a médeket (mint ősmagyarokat) másokkal együtt végül is a Mu-ról eredeztette, s ezt megfejelte még az Atlantisszal is. Közben pedig az egész történetsszöveget különféle, szinte követhetetlen és kibogozhatatlanul bonyodalmas, összevissza vándorlásokkal tarkította. A Cserép által leírt jövés-menések gordiuszi csomójaként összebogozódott halmaznak egyik közbülső fontos állomása ugyanis Afrika és Közép-Amerika. Természetesen a médek és pannonok mindenhol ott vannak, csak

Amerikában még mayának hívták őket. „Hogy a médok mikor települtek be Előázsiaiba, erre nézve csak hozzátvetőleges adataim vannak. Sallustius (lug. 17 sk.) régi pún könyvek nyomán írja, hogy egykor Hispániából keltek át Afrikába médok, arménok és perzsák. [...] Eddig Ázsiát vélték az emberi kultúra ősfészekének; ezért hitték, hogy az egyiptomiak »valószínűleg« ázsiai eredetűek (FR. Hommel). Ma azonban már bizonyos, hogy a kultúrát a Nyugati félteke iber és pelaszg ősnépei (a médok, pannónok, ősthrákok, főniciek és etruszkok) hozták mind Ázsiába, mind Egyiptomba, mind pedig Európába.”¹⁹

A szerző a mayákról vallott nézetét már korábban is világossá tette: „[...] Ámde a mayák nem indiánok, nyelvük is más, mint az indiánoké [...]. Ők, a mayák, az igazi őslakosság ivadékai, a paionok=pannónok, akiket ma is peonoknak neveznek még Mexicóban is, [...] de ezenkívül Amerikában a csikóst is peonnak hívják, amely szó azonos a pannónok görög nevével.”²⁰ Cserép a továbbiakban rokonítja-egyesíti Mu és Atlantisz népességét, akik az utóbbi elsüllyedése után Egyiptomban találnak hazára, de rokonai a mayáknak is. „Egyiptomban tehát a pelaszg vándorlaskor Athene és Poseidon [...] népeiből történt település; ez utóbbiak közé tartoznak az achaiok (achauasa), kiket Strabo aeoloknak vesz. Aeolok a paionok is, [...] vagyis első telepesei, sőt talán bennszülött őslakói az Ős-Magya (Gaea) azon részének, mely Mű elmerülése után Uran v. Atlantis néven szerepel tovább. Ezen paionok ivadékai a Közép-amerikában (Mexico, Yukatan, Guatemala) ma is peonoknak nevezett mayák.”²¹

Rövid vázlatossággal összefoglalva: a magyarság őshazáinak láncolata Cserép szerint eredetileg a Mu-„Madya-Amerika”-Atlantisz összefüggésből indul. Onnan „Ibéria (Hispánia)”, ezt követte Egyiptom, Líbia, Marokkó, ahonnan végül ismét Keletre vándoroltak Elő-Ázsiába, Kis-Ázsiába, illetve a Kaukázusba és Európa más területeire, így Trákiába. Mivel a vándorlás több hullámban zajlott, így Közél-Keleten találkoztak a már ott lévő rokonokkal.²²

Cserép könyvének az elemzését hosszasan lehetne folytatni, de felesleges. Akit ez bővebben (és főleg komolyan) érdekel, az már valószínűleg elolvasta, vagy el fogja olvasni. Így, jelen írásomban a szerző által létrehozott zűrös népegyveleghez nem is kívánkozok különösebb hozzászólás. Hiszen csak egy valami látható világosan: ez pedig az egyébként nagy tudású és igen művelt szerző által tudományos alapokról létrehozott káosz. A káosz, mely végül az egész ismert ókori történelmet felölelő munkában lépésről lépésre kiteljesedik, miközben a szerző a csaknem az összes, valaha élt eurázsiai és a Régi Keleten (Ókori Kelet) előfordult népet tömöríti erőltetett „egységbe” – közülük sokakat ősmagyar-rokonként sejtetve.

Talán két dolgot mégsem haszontalan megjegyezni. Az egyik, hogy a szerző az általa teremtett nagy ókori „egységből” és a magyar atyafiságból a *hunokat és a finnugorokat*, de velük együtt még az *onogur és hungár* népneveket is egyaránt kirekeszti (a szkitákat viszont rokonnak tartja). „[...] a székelyeket nem illette a hungarok elnevezés, mint amely az onogurokról csupán az Árpád-féle magyarsághoz tapadt. [...] Egyáltalán nincs tehát okunk örülni »hungar«, »ungar« [...] idegenes névváltozatainknak; de még kevésbé annak, ha a mi eredeti magyar nemzetnevünk idegen kotyvaszték voltáról kiröpített ötlet tovább is nyeregben maradna.”²³ Cserép, az ujgurokkal azonosított hunokat felettébb nem kedvelvén, elfogadott több, elsősorban az ókori szerzők által rájuk aggott igaztalan megállapítást. Szerinte „A hunok se nem magyarok, se nem székelyek.”²⁴ Azt ugyan lehetségesnek tartja, hogy ők is a Mu-ról származnak, ám a magyarokkal való rokonságukat végképp nem pártfogolván, ki is ebrudalja őket. „Nem lehetetlen tehát, hogy a hun-tatár-mongol népek szintén a Mu, vagyis az Ős-Magya [Madya-Média, Cs. Gy.] egykori tartozékai; ebből azonban nem következik, sőt éppen valószínűtlen,

hogy ujugurok és magyák közt, mint, bár, ugyanazon földrészbeli, de egymástól óriási távolsággal elválasztott népek között, faji rokonság volna; nyelvi is legföljebb annyi, amennyi a polysynthesys természetes fejlődése mellett föltehető."²⁵

Kifejezetten türk népekről nem ír, viszont teljesen egy kalap alá vette a hunokat és a tatárokat a mongolokkal. Pedig ez így, egy teljesen leegyszerűsített és rossz megközelítés. Meglepő, hogy felettébb művelt ember léte nem tudott arról, hogy a tatárok mongol eredete csak a mongolok egy hajdani törzsének nevével hozható összefüggésbe. Mongol érintettségük nem meghatározó és nagy részük türk (kipcsak) nyelvet beszél. Cserép egy helyütt említi (Pliniusra hivatkozva [„I., III., és VII. §”]) „*Turcae*” és „*a Kr. u. I. században turcha, turucha*” neveket, melyek eredete még „*megoldásra vár*”.²⁶ De már az ujjur–hun azonosítás is egyszerűsítés, mert csak az valószínű, hogy az ujugurok (saját ismeretük szerint is) a hunok egyik *leszármazott* utódnépe.

A másik megjegyzés az, hogy Cserép vélt amerikai „paion (paeon)-pannonjainak” végképp nincs köze a peon (és magyar) csikóshoz. A derék professzor vélhetően összeköttetést kívánt sejtetni a (magyar) csikós foglalkozás és az általa egyesített ősmaya paion-pannonok és peon utódaik között. Ez persze nem áll fenn, mert megfeleledkezett arról, hogy bár a (cca. két és félmillió évvel ezelőtt kezdődött) pleisztocén korban éltek ősllovak Amerikában, de azok különféle típusainak java része kihalt. Kihalt, mégpedig többé-kevésbé a Mu elsüllyedésének Cserép által leírt 11 500 évvel ezelőtti ideje előtt. Teljesen mindegy egyébként, hogy mikor. Azt ugyanis még senki sem állította (mégkevésbé bizonyította), hogy az idő tájt már háziasították volna a lovat. Ennek idejét Kr. e. 4000-3500 tájára teszik. Ez azonban nem Amerikára vonatkozik, mert ott az őslvak kihalását követően 1492-ig nincs nyoma ilyen állatoknak. Azokat ugyanis újólaj a kora-újkorban (először) a spanyol hódítók (conquistador) vitték oda.

(A Mu-elmélet ősmagyarjai Csicsáky Jenő szerint) Cserép után yakubai és hekubai Csicsáky Jenő (hosszú járatú tengerészkapitány, 1885–1960) „tökéletesítette” a Mu-elméletet. Két könyvet is írt erről, melyekben (bár többekre hivatkozott) alapvetően és mindvégig Churchward és Cserép nyomdokain haladt. Írja is, hogy szeretett volna Churchwarddal kapcsolatba lépni, de ez nem sikerült (figyelembe véve Cserép kellemetlen tapasztalatait és a gyakran tetten érhető brit-angol göggel elegy önteltséget, ez nem is csoda). A Mu-elmélet első magyarítása elvitathatatlanul Cserép „érdeme”. Talán éppen ezért (?) Csicsáky, csak munkájának végén említi őt, majd hogy mellékesen, de becsületére váljék, hogy mégis megtette. Érdekes, hogy állítása szerint nem ismerte Cserép könyvét (amit nehéz elhinni, mert mindössze néhány évvel jelent meg az övé előtt), s csupán 1929-ből való kéziratára hivatkozik. Erről mindkét könyvében szól, de a másodikban már a Cseréppel való személyes ismeretséget is említi. Csicsáky első könyve²⁷ Churchward művének kibővítése, szerepe pedig lényegében az, hogy az ezredes hóbortos elméletét a magyar közönséggel is megismertette. Mindenesetre sokat gondolkodhatott, de volt is ideje erre a kapitányi szolgálat hosszújaratú hajózása közepett. Ami vitathatatlanul sajátja, hogy később főképp ebből bontakoztatta, ki majd ötvözte más szerzők munkáival a különös magyar őstörténet elméletét, mégpedig jórészt a második könyvében.

Csicsáky hajósemerber lévén, (tények hiányában is) megadta Mu földrajzi helyét: Hawaaitól északabbra, s a déli határát a Fidzsi- és Húsvét-szigetek vonalában írta le. Méreteit kelet-nyugati irányban 8000, az észak-déli tengelyt pedig 5000 kilométernyire becsülte. Mu létezését illetően elsősorban ő is indiai és maya forrásokra hivatkozik. A két óriási terjedelmű indiai eposz közül a (*Válmiki* írásának tulajdonított) *Rāmāyanat*,

valamint a maya *Troano*-kéziratot említi, mely vélhetően a *Hernán Cortés* spanyol conquistador nevével jelzett (madridi) „Corteziánus Codex” része. Ezeket csak általánosságban, pontos megjelölés nélkül használja.

Az indiai eposzok több ezer oldalt számlálnak. Nos, a Rámájana kb. 24 000 verse (és több száz éneke) közül melyikben lelte meg Csicsáky a Mu-ra vonatkozó adatot? Ezt titkolta, vagy soha nem olvasta azokat. Ez vonatkozik a fent említett iratokra is. Ha nem így lenne, nyilván megjelölte volna a fellelhetőség pontos helyét. Ezt bizonyítja, hogy más indiai források (*Manava Dharma Sastra*, *Aitareya-Aram-ya*) esetében már alkalmaz megjelöléseket, de ezek nem kapcsolódnak közvetlenül a Mu-hoz. Idéz a *Puránákból* (Purāna) is. Állítólag a *Visnu* (Vhisnu) Purána említi egy Csicsáky által Mu-nak vélt „szent szigetet”, mégpedig Atlantisszal vívott háborúja kapcsán (!), ám ott ismét hiányzik az adat pontos fellelhetőségének jelölése.²⁸

A Mu „bizonyítékaként” említi még (szintén felületesen) valamiféle „lhassai” (Lhasa [Lha-sa, Lāsà]) „emlékkövet”, továbbá óegyiptomi, ógörög „feljegyzések százait” (a tökéletes azonosítatlanság homályában). A „bizonyítékait” dústítja az USA nyugati részén található (?) sziklafeliratokkal is. Hivatkozik még (valahol, valakik által vásárolt, ellenőrizhetetlen elmondások alapján terjedő legendákból ismert) mexikói kőtáblákon látható, Mu létét igazoló jelekre is, melyeket nyilván ő sem látott. De vannak itt „Húsvét-szigeti táblák” s egyebek, de ugyancsak az általánosság kódébe rejtetten. Ahol pedig a Bibliára hivatkozva pontosabban jelöli az egyes „verseket”, ott is csak a saját következtetéseit és feltételezéseit olvashatjuk, de ezeknek nincs forrásértéke. Megállapította, hogy az Édenkert, Mu-val azonos. Ezt azzal indokolja, hogy bár a Biblia keletkezése területileg az ókori Kelethez kötődik, ám az etiópiai, asszírjai és az Eufrátesz mentén lévő területeket (vajon miért pont ezeket?) nem találta alkalmasnak arra, hogy az Édennel lehessen azonosítani.²⁹ Mivel Éden napkeleten volt, így szerinte az csak Mu lehetett.

Az, hogy léteztek-e ma már eltűnt kisebb-nagyobb, vagy óriási földdarabok, nem feladatomban eldönteni. Mindenesetre kizárni nem lehet. Az esetben, ha léteztek, úgy akkor sincs semmiféle elfogadható bizonyíték arra nézve, hogy azok lakosságának embertani arculata, genetikai és kulturális jellegzetességei milyenek voltak.

Csicsáky – Churchward nyomán – már az első könyvében számos elképesztő dolgot írt. Merész állításait tucatszám lehetne sorolni, de elég ezekből néhány. Egyik ilyen szellemi bakugrassorozat az állítólag Mu-beli, hétfejű kígyó jelképből ered, melyet *nagának* nevezett egy hajdan ott élt hasonló nevű nép. Ha hinnénk a Mu-ból történt szétvándorlásban, akkor azt gondolhatnánk, hogy ezek Indiában köthettek ki, mert manapság onnan ismeretes a naga népnév. A hétfejű (kobra) kígyó jelkép a szerző szerint a teremtés hét állomását és a Teremtő hét parancsát jelképezi. Ezt továbbgondolván, a kígyó hét fejét könnyed metamorfózissal átlényegítette a mindenfelé megtalálható stilizált, hétbordás (karéjos, szeletes) kagylódísszé, mely némileg hasonló az ismert barokk díszítő motívumhoz. Végül ezt felfedezte a Lánchíd oszlopfőinek korlátjain is, nyilván azon szándékkal, hogy láttassa e motívumnak – s egyben ennek függvényében a magyarak – Mu-beli őseredetét. Egy másik jelkép az ugyancsak Mu-ból jött madár tollas kígyója, a *Quetzalcoatl*. A tollas kígyóról Csicsáky azt állította, hogy ritka, de Yukatán és Guatemala mocsaras erdeiben *létező állat*, mely kacsa (liba) testű és nyakú, kígyó fejű, lábatlan szárnyas lény, melynek kígyófarka helyett hátul tollpamacsa van, s szerinte a „*legmérgeesebb kígyó, mely valaha létezett*”. Azt már Cserép megállapításából ismerjük, hogy a maya népnév miképpen lényegült át *magyává*, s abból pedig *magyarrá*. De Csicsáky káprázatos meséje a tollas kígyóról mégiscsak újdonság. Csak az a kár, az állattan eleddig még nem igazolta a létezését. A tollas kígyót a közép-amerikai

hagyományokban többféle alakban ábrázolták (emberként is), de lábatlan, szárnyas kacsá-liba testüként nem sikerült rábukkanni.³⁰ Csicsáky egy másik meghökkentő állítása, miszerint Mózes egyiptomi papként a „*tiszta oszirisi hitvallás*” hirdetője volt. S ez még nem minden. Kiderül az is, hogy maga *Ozirisz* szinte mellékesen fontos egyiptomi istenség, mert valójában Atlantisz főpapja lett volna.³¹ Továbbá azt a képtelenséget közli, hogy az ujjur (Csicsákynál uighur) birodalom Mu legnagyobb gyarmata volt, s területe a Jeges-tengertől Perzsiáig, Indiáig és egészen Délkelet-Ázsiáig, illetve Moszkvától a Csendes-óceánig terjedt. Az ujjurok pedig a szlávok, az előgermán teutonok, kelták, bretonok, baszkok, s egyáltalán minden árják ősei lennének (az sem elhanyagolható kérdés, hogy ki mit ért az árják fogalmán).³² Az pedig a Csicsáky-féle „habostorta” tetején a cseresznye, hogy a japánok a Mu legelső népei közül valók, s „[...] *oly távol állnak a mongoloktól* (illetve nyilván a mongolid arculatú népektől), *mint [...] a fehér a feketétől.*” A leírásból kismártatva megtudjuk, hogy a japánok a *quiché-mayáktól* (!) erednek és a „fehér fajhoz” tartoznak. Az kétségtelen, hogy a japánok eltérnek más mongolidoktól – már csak az ainukkal (ajnu, ainó) való keveredés okán is –, de a fehér, europid eredetük erős túlzás. Maguk az ainuk a szerző szerint az eredeti quiché-mayák és azok északi ágát képviselik.

Csicsáky az első könyvében a magyar őstörténettel szinte *mellékesen*, függelék gyanánt foglalkozott. Csupán „*A magyarság eredete*” című röpké fejezetben tért ki erre. Ennek lényege, hogy a Churchward-féle Mu-elméletbe beleötvözte *Aczél József* (Cseréphez hasonlóan képzett klasszika-filológus) „szittyá-görög” eredetről vallott nézetének néhány lényeges elemét (fel is tüntette Aczél könyvének címét, de évszám nélkül). Emellett Cserép művéből is merített, mint azt jelezte is. Történeti, régészeti, nyelvtudományi ismeretei – még az 1930-as évekhez képest is komoly hiányosságokat mutatnak. Az nem meglepő, hogy elutasítja a finnugor rokonságot, de egy kalap alatt ugyanezt teszi a türk/török népekkel is. Tájékozatlanságát jellemzi az a nézete, hogy az altáji népekhez fűződő kapcsolatokat is a német nyelvészek által terjesztettnek tekinti. „*A történelemelőtti időkre vonatkozó tanulmányaim során az az érzésem támadt, hogy fellázadjak az ellen a tudománynak nevezett téves állítás ellen, amely állítás rokonságba helyez bennünket a finnugorokkal, osztjakkal, vogulokkal, törökökkel, tatárokkal stb. amely elméletet egyetemienken még ma is ifjúságunkra kényszerítik, s amelyet a mult század ötvenes éveiben a német Schlötzer nyomán csempésztek be hozzánk a beimportált német és cseh professzorok. Ma már abban a helyzetben vagyok, hogy ezt a bennem életre kelt érzést alá is támaszthatom. Tanuim hitelesek és megbízhatók, s számuk nem egynehány, hanem 3000-nél is több.*”³³

Nem tudni, hogy a szerző mely „történelemelőtti” „tanulmányokat” folytatott. Vélhető, hogy ez aligha valamely egyetemi tanszék ös- és ókortörténeti kurzusain zajlott. Ami a nyelvészeket illeti, úgy látszik, hogy csak Schlötzer nevét ismerte (azt sem az általánosan használt formában írta le), legfeljebb csak hallott róla. Az őt igazoló 3000 tanúból azonban – legalábbis a magyar őstörténetre vonatkozóan – csak egy *Jókai Mórtól* vett idézetre, (a magyarokról semmit nem író) Churchward említésére és Aczél „szittyá-görög”-magyar elméletére való hivatkozásra tellett.³⁴

A szkíta-görög kérdésre nem térek ki. Erről csak annyit, hogy *kölcsönhatások* biztosan léteztek. A „hivatalos” vélemények azonban csak a szkítákra gyakorolt hellén hatásról szólnak. Az egyoldalúság aligha helytálló és sejthető, hogy a hatás kölcsönös vagy áttételes is lehetett.³⁵

Ami a magyarok és a magyar nyelv állítólagos „ógörög vonatkozásait” illeti; ez napjainkban is több műkedvelő újrafogalmazásban bukkan fel. A magyar nyelvet „indogermának” és a népet „szittyá-görög eredetűnek” (valamint a kun nyelvet is szittyá-görög

dialektusnak) tartó Aczél munkája³⁶ sem volt meggyőző (a nyelvészek számára végképp nem), de mindez Csicsáknál már tökéletesen a hiteltelen dilettantizmusba sülyedt. A fő baj pedig az, hogy mindennek a hozadéka a tájékozatlan, ám érdekfeszítő dolgokra éhes mai közönség fejében – a mai műkedvelők által szintén szakszerűtlenül újra „felmelegített” ógörög–magyar témájú változatokkal tetézve – végképp elferdítve csapódik le.

Az Csicsáky javára írható, hogy a szkítákat és – Cseréppel ellentétben – hunokat is rokon-elődnépek látta. „*Kronikáink is a szittyák leszármazottainak tartanak bennünket. Ezt őseink valószínűleg jobban tudták [...]. [...] Legújabbán megértük már azt is, hogy tagadásba veszik a hun-magyar testvériséget, mert azt akarják elérni, hogy ne mi legyünk büszkék Atillára (idegenesen Attilára) [...].*”³⁷ Helyes felismerés, hogy (a magyar mellett a számos keleti, nyugati irott forrás és az Ázsiában máig élő általános tudat) az (elő)magyarokat a szkítákkal és hunokkal azonosítja, vagy tőlük származtatja. Mivel azonban Csicsáky a magyar–türk rokonságot elvetette, ezzel lényegében a szkítáktól és hunoktól elvittatta a köztük élő előtörkök jelenlétét is (Cserép is így tett a szkíták esetében, s mint láttuk, a hunokat nem is tartotta magyar-elődné). A törkök őseinek a szkítáktól és hunoktól való leválasztása képtelenség. Részint azért, mert a törkök ősei sem a fán termettek. Elődeiknek ott kellett lennie a korábbi nagy lovasnépek közt, s miután jóval később önállósulnak, csak attól kezdve vált egyre ismertebbé a ’türk’ nevük. Érdemes erről megkérdezni a türk/török népek őstörténézeit, akiket kevésbé érdekel a hajdani Cserép és Csicsáky véleménye, sem a Magyar Tudományos Akadémia magyar őstörténettel foglalkozó munkatársainak (köztük a turkológusok) álláspontja. Ők azt vallják, hogy *népeiknek köze van a szkítákhoz és hunokhoz, s a magyarokról is ezt tartják.*³⁸ A törökök – Csicsáky szavaival élve – talán mégiscsak *jobban tudják* magukról, hogy kicsodák, s joguk van ahhoz, hogy annak tartsák magukat, amiről meg vannak győződve (beleértve a magyar atyafiságot is).

Csicsáky a „törököket” – leegyszerűsített egységesítéssel – a szkíták szomszédaiként említi, félretéve azt a kis zavaró tény, hogy a szkíták idején a törköknek csak az őseik léteztek. „*A szittyák birodalma a Fekete-tengertől északra, az Ural folyótól a Lajtáig terjedt. Szomszédaik kelet felől a törökök [...].*” Nos, ez nem ilyen egyszerű. A szerző nem ismerte az altáji és dél-szibériai szkítákat, illetve előszkítákat. A Fekete-tenger környékén települt szkíták idején (kb. Kr. e. VIII/VII–III. század) a „törökök” azért sem lehettek a szomszédaik, mert a töröknek tekinthető, *önálló nép* belső-ázsiai (Közép-Ázsia peremét érintő, majd nyugati irányban is tovább terjeszkedő első) birodalma nagyjából a Kr. u. VI. század közepe táján jött létre. Az viszont valószínű, hogy a törkök neve már korábról ismert. A türk elődök egy része jóval a VI. század előtt feltehetően a szkíták, majd hunok kötelékében élt Dél-Szibéria, Közép- és Belső-Ázsia határvidékein. Ezt mutatja a türk név korai szkíta) változata: *trukā* de ismertek a kínai dugüe (tuküe) a tibeti *dru-gu* (truku?), a szanszkrit *turuka* stb. variánsok is.³⁹ Götz László⁴⁰ Alfred von Gutschmidre hivatkozva közölte, hogy már Nagy Sándor idejéből van egy adat, mi szerint a Iaxartésztől (Szir-Darja) északra élő szakák (szkíták) fejedelmének testvére a „*Carthasis*” nevet viselte, melyet utóbb a türk nyelveken érthető Kara Taş (fekete kő, Cs. Gy.) elnevezéssel azonosítottak. Götz, Otto Franke nyomán⁴¹ írta, hogy a Kr. e. I. században Indiába érkező szakák a hindu források „*turuska*” néven említik. Nem véletlen, hogy a jóval későbbi törököket szakáknak is nevezték.⁴²

Csicsáky sok mindent nem látott tisztán. Az egyik (az altáji nyelvrokonságból kiinduló) téves értelmezése, mi szerint a mongolok és a törökök egy töről fakadnak. Pontosabban, hogy a mongolok török eredetűek. Erre utal az idézett félmondat: „*[...] amikor a mongolok még nem váltak ki a törökség törzséből.*”⁴³ A türk és mongol műveltségben azonban helyesen fedezte fel a szkíta elemeket. Egyszerűsítve, de alapjában jól

látta a szkíta-ugor kérdést is. „Az ugor népekre is nagy hatással volt a művelt szomszéd, s különösen a vogul déli ágára, a vogul-osztjákra terjedt ki a szittyabefolyás.”⁴⁴ Arról viszont már nem ejtett szót, hogy e bonyolult folyamat mikortól és hogyan zajlott a *szkíta-elődök* és az *obi ugorok elődei* közt. A *mai obi-ugorok* tagozódását is sajátosan értelmezte, s az osztjákat a vogulok „déli ágaként” fogta fel. Nem tudta, hogy az osztják (hanti) és vogul (manyi) egymással rokon népek együtt képezik az obi ugorokat. Ezen belül az osztjások önálló kispép és nem pedig déli vogul.

Csicsáky első könyvének rövid magyar őstörténeti függelékben a nyelvi szócséplések közepett hamar eljutunk a lényeghez. Kiviláglik, hogy Churchward elméletének magyarázásában kulcsszerepet kapott Aczél ógörög-„szittyá” elmélete, melyet a szerző nagy igyekezettel ötvözött bele saját őstörténeti elgondolásába. Mindez – Cserép magyarmaya teóriájával együtt – lényegében megismétlődik a későbbi második könyvében.⁴⁵ Nem is tagadta, hogy munkájának megállapításai kevés kivétellel nem tőle származnak. Ő csak összerakta a készen kapott, néha egymással ellentétes, jórészt Churchward, Cserép és Aczél által leírtakat. A mű létrejöttének körülményei közt sejthető, hogy a szerző talán maga is kevesellte az első könyv magyar vonatkozásait. Másfelől a Hazától való elszakadás készítette az újabb könyv megírására. Az ausztráliai emigrációban – érthetően – bántotta, hogy a távoli külhonban nem sokat tudtak a magyarokról. S ha mégis, úgy afféle műveletlen, rebellióra hajlamos természetű népként könyvelték el. Egy sorstárs méltatója egyértelműen utalt arra, hogy mindezek, s nemzetének szeretete sarkallta Csicsákyt a magyar őstörténet búvárlására.⁴⁶ Az okok méltánylandóak. Az sem vitatható, hogy Csicsáky kapitány – más műkedvelő őstörténész társaival egyetemben – nagyszerű magyar ember és kiváló hazafi volt. Sajnos azonban a jóindulatból fakadó munkájának eredménye jobbra csak annyi, hogy az őstörténeti érdekességek tárházát bővítette.

A második könyv már formai tekintetben is több kívánnivalót mutat fel, mint az első. A komoly munkáknál megszokott fejezetek, az érthetőséget segítő szerkezeti tagolások, jegyzetek, hivatkozások hiányzanak, s tartalomjegyzék sincs. A szerző mentességként azt hozza fel, hogy munkáját emlékezetből írta, mert az emigrációba vonulása könyvtárának elvesztésével járt. Ez nyomós érv, de tudományos szempontból elfogadhatatlan, mert az elemzőket e körülmény kevésbé érdekli, hiszen az eredmény a fontos. Ráadásul némi utánjárással a lényeges irodalmak újfent beszerezhetőek lettek volna. A jóval kisebb terjedelmű második könyvből amúgy nem sok újdonságot tudunk meg, mert ez voltaképp az első mű függelékének terjengősebb változata.

Írásának az előszót és a bevezető mondatokat követő első lényeges eleme, hogy bár a Juliánusz barát által fellelt magyarok létét nem vitatja, de a – ma már kevésbé helytállóan – „Magna Hungáriának” nevezett terület valóságát már kétségbe vonja. Abban egyet lehet érteni Csicsákyval, hogy a „Magna Hungária” aligha lehetett a hajdani „Nagy Magyarország,” vagyis az őshaza. Valójában ott csak az egyik magyar néptörzék élt. Azok is valószínűleg *Kovrat* (Kuvrat) Fekete-tenger északi partvidékén és a Kaukázus táján elterülő, hun-utód onogur és onogundur-bolgár birodalmának bomlása után a VII. század végén Kotrag (Kotragosz, Kutrag, Kuvrat egyik fia) vezetésével, a bolgárok egy részével vándoroltak fel az Urál környékére. De már a finnugrista nyelvészet is rég Nyugat-Szibériába helyezte az obi-ugorra nyilvánított magyar „őshazát.” Arról nem is szólva, hogy a legújabb orosz, Cseljabinszk megyei, Uelgi tó környéki ásatások eredményei (2013) is újabb kérdéseket vetnek fel, beleértve a már évtizedek óta ismert kazakisztáni és mongol-altáji madijarok problémájának esetleges kapcsolódását is.

Csicsáky említett három fő forrása mellett mások is felbukkannak: köztük az etruszk nyelvvel is foglalkozó *Pogrányi-Nagy Félix*, a kaukázusi pähky (ubych) és más dialektusokat is tanulmányozó *Mészáros Gyula*, a hun-baszk (!) nyelvi hasonlóságot kutató japán *K. Shiratori* s még néhányan. Az egyes nyelvészek és műkedvelő követőik nagy hatással voltak a szerzőre, aki arról volt meggyőződve, hogy az iber, baszk, etruszk, szikul,⁴⁷ krétai, pelazg, lyd, hattí, sumer, elámi stb. nyelveket beszélők hajdan egységes nyelvterületen éltek. A zömében már nem létező, s számtalan ma élő nép, így az amerikai mayák (utódai?) nyelvét is – a szellemi elődei nyomán – kapcsolatba hozta az ógörög nyelvjárással, melyek őseit szerinte a Mu-ban beszélték.

A hihetlenségek özöne folytatódik a második könyvben is, sőt, ott teljesebb ki igazán. Írásának, s egyáltalán a felfogásának bármely részletét ragadjuk ki, lépten-nyomon ámulatba esünk: Csicsáky nyomatókkal megismételte, hogy a Szentírásból ismert Éden azonos Mu-val. Ezt úgy látszik fontosnak tartotta, s – ha valaki nem tudná – közölte, hogy itt jelent meg az első emberpár. Csakhogy elképesztő állításának alátámasztására egyetlen hihető érvt sem hozott fel. Különböző időszámítási módszereket, spekulációkat figyelembe véve, és Cseréj megállapítását pontosítva, ő is meghatározta a Mu földrészt vulkanikus végzetének idejét. Oda lyukadt ki, hogy a tragédia Kr. e. 11 542-ben, május 13-a éjjelén következett be. Kiszámította az általa sűrűn említett maya *Troano kézirat* keletkezési idejét is. Néha nem is tudja az ember, hogy meglepődjék-e, vagy sem. Az első kötetben ugyanis csak *megemlítette* ezt a forrást, de a második könyvben már *idézett* (!) belőle. Vajon látta a kéziratot? Honnan ismerte a spanyol (?) vagy angol (?) fordítást, melynek nyomán szó szerint citálta (magyarul) a szöveget? Fejből aligha idézett, hiszen korábban arra hivatkozott, hogy az emlékező tehetsége nem a legjobb. Mivel könyvtárát Magyarországon hagyta, úgy mi lehet a magyarázata annak, hogy utólag miért csak a Troano kézirat fordítását szerezte (volna) be, és más semmit? Mennyi bizonytalanság, melyre nincs válasz. A kéziratról csak azt tudjuk, hogy a British Múzeum őrzi. Ezt ismétlik mai követői is. Hogy hol és mely jelzet alatt található a forrás, arról már nem írt Csicsáky, de más sem.

A furcsaságok közt tallózva rábukkanhatunk arra a feltételezésére is, mi szerint már Kőrösi Csoma Sándor egy ismeretlen földrésre való utalást találhatott a tibeti könyvekben.⁴⁸ Ilyen adatot Kőrösi Csoma anyagában nem találni, de nem is említik sehol. A görög mitológiából ismert *Prométheusz* is felbukkan, mint Mu-beli ősmagyar-magya, aki egyben a szkíták királya. Ez meglepő, mert a szkíta népnév a Csicsáky előtti szerzőknél nem említődik kifejezetten a Mu kapcsán (Cseréjnél is általánosságban jön elő). Az állítólagos Mu létezésének idejéből pedig (Kr. e. több mint 11 000 év távlatából) nem maradtak fenn népnevek. Tehát akkor még szkíta nevű nép nem létezhetett. Így aztán Prométheusz egyszerre sehogy sem lehet Mu-ból származó ősmagyar-magya és ugyanakkor szkíta király.⁴⁹

A görög és szkíta kultúrák összemosódásából, Hérodotosztól ismert szkíta eredetlenda Héraklést és Szkythészt (Mixoparthenosz kigyó altestü nőtől született fiát) érintik, de Prométheusz szkítaságáról nem tudunk. Prométheusz szüleinek nevei (*Iapetosz és Themisz [Klymené?]*) is a görög mítoszokból ismertek. A mondabeli hős titánnak legfeljebb a Kaukázus bérceihez láncolatása mutat a szkíták földrajzi elhelyezkedésének irányába. A szkíták lakhelyét Hérodotosz az Al-Dunától kezdve a Fekete- és a Kaszpi-tengertől északra lévő sztyeppékre helyezte, így a Kaukázus, mint peremterület vehető számításba.⁵⁰ Csicsáky tehát Prométheuszt a szkítasága mellett egyben Mu-beli magyának, vagyis ősmagyarának tartja, s *Aiszkyhosz* (görög tragédiaíró, Kr. e. kb. 525–456) nyomán az emberiség minden tudását neki tulajdonítja. Így, Prométheuszban a görögység és a magyarok megszemélyesítő őseit látja. A sajátos logikából következik, hogy a világ népeit

a magyák, vagyis a magyarok ősei tanítottak meg mindenre. Be szép is lenne, ha igaz lenne... Kár, hogy nem így van, de nem tesz semmit. Szerzőnk szívárványos tündökletű nézete a csacskaságokra nyitott érdeklődők körében így is sikeres.

A második könyv Churchward ábrándjai alapján részletezi a Mu magya népeinek szétáramlását a világban. Közben méltatta a *magya* és a *magyar* név hasonlóságát, melyben a Mu-ról való származás fényes bizonyítékát látta. A vélt szétvándorlás tudománytalan zűrzavarában a magyák három ága rajzik szét. A naga-magyák Délkelet-Ázsián át, végül Indiában kötnek ki (de korábban Mezopotámiában is megjelentek), a quiché magyák észak felé mentek, a kara-magyák keleti irányba távoztak.⁵¹ A Közép-Amerikában letelepedett, már említett szárnyas kígyó népének egy része Atlantiszba, majd onnan Észak-Európába vándorolt, utódai a skandináv népek lettek.⁵² Az, hogy a skandinávok és a közép-amerikaiak embertanilag eltérőek, s kulturális párhuzamok sincsenek, cseppet sem zavarta a Mu-elmélet kiagyaloít és továbbfejlesztőit, még kevésbé azokat, akik ezt a bizarr eszmefuttatást elhiszik.

A tudomány mai ismeretei szerint a *régészetileg feltételezett*, a mayák korai elődeivel is kapcsolatba hozható amerikai őslakók (Clovis kultúra) már kb. 10 000 évvel ezelőtt Közép-Amerikában voltak. Hogy lehet az, hogy Mu állítólagos fehérbőrű népe viszonylag rövid időn belül olyan fizikális változáson menjen keresztül, mint azt a korai maya sírok embertani jellegei mutatják? Nem beszélve a régi ábrázolásokon látható, europid jellegűnek semmiképp nem mondható maya arcokról. Csicsáky a változást a későbbi népekkel való keveredéssel magyarázta. Csakhogy e népek – köztük az aztékokat említí – jóval később jelentek meg Közép-Amerikában. A toltékok a kora-középkor folyamán, az aztékok ez után bukkantak fel. Hol voltak még ezek, mikor a mayák már sokkal régebben alapvetően eltértek az europid népektől? S miként lehetséges, hogy a mayák magyának nevezett elődei Közép-Amerikából az Atlantszon keresztül az északi tájakra érkezve, néhány ezer év alatt magasabbak és szőkék lettek? S fent Északon, miért nincs nyoma a közép-amerikai műveltségnek? Hova lett a tollas kígyó kultusza, vagy legalább a jelképe? Azt otthagyták Amerikában, vagy az Atlantszon?

De ez még csak a kezdet, mert Churchward ötletei közül Csicsáky átvette azt is, hogy a skandinávokon kívül a többi európai nép az *ujgurok* leszármazottja.⁵³ Ezt úgy is érthetjük, hogy az ujjur utódok – a képzelet szárnyain – már a Földközi-tengerig és az Atlanti-óceánig jutottak. Pedig korábban még csak azt a képtelenséget olvashattuk, hogy az ujjur birodalom nyugati határa a mai Moszkva lett volna. Mindezekről persze a történészek, régészek és más szakterületek művelői mit sem tudnak, legkevésbé az ujjurok és az európai népek.

Könnyű belátni, hogy az ujjur név az állítólagos Mu fennállásának idején, az őskorban egyszerűen nem létezhetett, hiszen onnan csak régészeti kultúrákat ismerünk. Legkorábban a kínaiak által barbárnak tartott hun előd lovasnépeket (talán szkíta-féle töredékeket is?) különböző gyűjtőnevekkel (*di [ti]*, *hu*, *rong [zsung]*) stb. nevekkel jelölték. Az ujjur név ehhez képest igen kései. Első sejtethető, átírási felbukkanása az *Északi Wei dinasztia* (Kr. u. 386–534) idejéből származó a kínai forrásból (*Wei shu*) derül ki. E népnév a *wei*hu, másutt *hui*ho.⁵⁴ Ezt megelőzően – vélhetően – a *dingling* (*tin[g]lin[g]*) gyűjtőnév alatt rejtezhetek, más, közelebbi-távolabbi rokon, de mindenképp hasonló kultúrájú népekkel együtt. Utóbb, a *dingling* név alatt értett népekre a *diele* (*tielö*), *dieli* (*tieli*), *chile* (*csilö*) és *gaoche* (*kaocsö*)⁵⁵ elnevezést alkalmazták. A *diele*/*dieli* népnevek hordozói közt a türköket, vagy elődeiket sejtethetjük.

Az ujjurok története *saját hagyományaik szerint* a hunokhoz nyúlik vissza. A belső-ázsiai hun (xiongnu) birodalom bonyolult háterű és elhúzódó felbomlási folyamatát követően a későbbi utódnépek közt találjuk őket. Köztük – az ujjur név kapcsán – a türkök fontosak,

akik az avarok egyik összetevőjeként ismert zsuanszuanok (ruanruan) birodalmát váltották fel. A felemelkedő türk birodalom tokuz-oguz (kilenc oguz törzs) szövetségben az ujugrok 745 után vezető szerephez jutottak. Ettől kezdve nemcsak a tokuz-oguz, hanem az on-ujgur (tíz ujugur) nevet is használták.⁵⁶ Világos tehát, hogy az ujugur népnév – ahogy a szkíta, hun stb. nevek is – az állítólagos Mu fennállásának idején – több mint tízezer évvel ezelőtt – ismeretlen volt.

Csicsáky könyvének tanulmányozása során alighogy túljutottunk az ujugrokon – máris újabb mehökkentő élményben részesülünk. Arról értesülünk, hogy a Muról kiáramló naga-magyák (mint az egyik vélt ősmagyarféle népág) már Délkelet-Ázsia és India előtt megjelentek a Tigris és Eufrátesz mocsarainál, illetve lapályain (Mezopotámiában). Ott aztán, mocsárlakó akkádokká és síkságlakó sumerekké (sumir, szumir) vedlettek át.

A szerző állítása kapcsán szükséges kitérni az ókori Mezopotámia bizonyos sumer és akkád vonatkozásaira, s ennek függvényében – csupán érintőlegesen – a manapság is sokak által meggyőződéssel vallott *sumer–magyar rokonság kérdésére*.

Már az általános iskolában tanítják, hogy e két nép nem azonos. Középiskolákban és egyetemeken pedig azt is tudják, hogy az akkádok az ősi sémi népek körébe tartoznak. Csicsáky is rájött erre, s a maga módján sietett megmagyarázni, hogy kell ezt érteni. Magyarázata azonban csak a képzelet szárnyalása. A kiváló kapitány biztossággal szelte hajójával az óceánok habjait, ám a történettudomány tengerén zátonyra futott. Az olvasóval ugyanis azt a képtelenséget szerette volna elhitetni, hogy *kétféle akkádok léteztek*. Az általa „eredetinek” mondott akkád társaság volt a naga-magya, vagyis „ősmagyar”, s egyúttal nyilván „ösgörögféle” nép. A sémi akkádok szerinte későbbiek és semmi közük az eredetiekhez, akiknek csak a nevét vették át.

„Bizonyítékát” *Charles Leonard Woolley*, a XX. század első felében tevékenykedő régész egy állítólagos, ásatási leletére alapítja, mely a mezopotámiai Ur városból előkerült ékírásos agyagtábla. Csicsáky szerint ennek olvasatából kiderült, hogy *Nabonidus* király (*Nabú Naid* [†Kr. e. 539] újbabiloni uralkodó) meglegelte *Sargon* (*Nagy Sarrukín, Šarru-ukīn, Šarru-kēn* [†Kr. e. 2279]) akkád király fiának szintúgy agyagtáblán fennmaradt „alapító” iratát. Úgy magyarázta, hogy Woolley leletének tanúsága szerint Sargon fiának a táblája Nabú Naid idejében már 3000 éves volt, tehát Kr. e. több, mint 3500 évvel készült. Roppant érdekes adat ez, s pusztán egy dolog hibádzik: *ebből az időből a történettudomány nem ismer akkád uralkodót*. Ám, ez nem jelentett akadályt Csicsáky számára. Sajátosan oldotta meg a problémát – a gombhoz varrván a kabátot –, visszamenőleg megduplázta Sargon királyt s az akkádokat. A légből kapott magya-ősmagyar-akkád, Kr. e. 3500 évvel uralkodó ál-Sargon nevét pedig legott *Zárgony*-ra magyarosította.⁵⁷ Arról talán nem is tudott, hogy jóval később valóban léteztek asszír/újasszír uralkodók, akiket *I. Sargon* (*Sarrukín*, Kr. e. XX. század) és *II. Sargon* (*Sarrukín*, †Kr. e. 705) néven ismerünk. Ők azonban nem voltak leszármazottai a hajdani akkád királynak.

Vegyük sorra a dolgokat, vessük össze az állításokat a valós tényekkel. Először is Woolley leletének létezése és ellenőrzése komoly akadályokba ütközik. Ám induljunk ki abból, hogy a lelet valós. Csicsáky utalt arra, hogy Woolley kétségbe vonta a Nabú Naid tábláján Sargon fia uralkodásának kezdetére vonatkozó időbeli meghatározást. Az elismert régész joggal kételkedett, mert jól ismerte Mezopotámia történetét és Sargon akkád király Kr. e. 2334–2279-ig tartó uralkodásának idejét, s látta, hogy a fia nem élhetett Kr. e. 3500 körül. Csicsáky viszont a kételkedést helytelenítette. Abból indult ki, hogy Nabú Naid uralkodása közelebb esik Mezopotámia történelméhez,

mint Woolley XX. századi működése. Ez számára azt jelentette, hogy a régész téved, s annak idején Nabú Naid ezt jobban tudta. Csicsáky azt is feltételezte, hogy Nabú Naid számára könyvtárak, azaz agyagtáblás feljegyzések tömege állott rendelkezésre.

Érvelése nem vehető el, de ennek ellenére biztosan hihetünk Nabú Naidnak? Egyáltalán, ki volt ő? Előkelő család fiaként került trónra (II. *Nabú-Kudurri-Uszur*, közismert nevén *Nabukodonozor* [†Kr. e. 562] halálát követő zavaros időkben). Különc uralkodóként írják le. Kedvelte a régiségeket, sumer és akkád szentélyeket épített újjá, s valóban érdekelték a régi királyok feliratai, hagyatékai.⁵⁸ Ugyanakkor nem biztos, hogy több mint 1700 év távlatából pontosan tisztában volt azzal, hogy Sargon fia mikor uralkodott. S ezzel elérkeztünk a következő bökkenőhöz. Csicsáky ugyanis nem közli, hogy Sargon *melyik fiáról van szó, Rímusról* (†Kr. e. 2270), *vagy Mannistusuról* (†Kr. e. 2255)? S miért nem közli? Három eset lehetséges. **1.** Az agyagtáblán nem jegyezték fel a nevet. Ez hihetetlen, mert egy (birodalom) „alapító” nevének szerepelnie kellene. Sejthető, hogy a hódító, akkád fennhatóságot bővítő Rímusról lehet szó. **2.** Woolley nem írt erről. Ez sem valószínű. **3.** Vajon Csicsáky valóban olvasta Woolley írását? A nevet visszatérően egy *l*-lel írta (*Wooley*), miközben ez a szakirodalomban mindenütt két *l*-lel szerepel. Szó sincs tehát véletlen elírásról. Ha valaki alaposan tanulmányoz egy művet, kizárt, hogy ne ismerje helyesen a szerző nevét. A kapitány más adatokkal sem volt tisztában, mert „Nabonidus” (Nabú Naid) uralkodása (Kr. e. 555–539) kapcsán elnagyoltan Kr. e. 500-at említ.

Csicsáky elvetette a sulykot a sumerekkel rokon-előd képzelte akkádokkal és a sumer-magyar rokonság tekintetében is. Nem kevesebbet állít, mint hogy e mezopotámiai népek testi jegyeikben és nyelveik tekintetében rokonai a magyarságnak. Mi több, a következőkben hangtani és szókinszbeli *azonosságról* írt.⁵⁹ Ezzel szemben: a magyarság nem lehet embertani és nyelvi rokonságban egy Kr. e. 3500 előtt is élt, *akkád nevű, de nem sémi néppel*, melynek létét sem régészeti leletek, sem más adatok nem tanúsítják, s pusztán a szerző *feltételezése* a „bizonyíték”. Mezopotámiában és környékén már Kr. e. csaknem 6000 év távlatában voltak települések, s régebben is éltek emberek.⁶⁰ Csicsákyon kívül azonban Kr. e. III. évezred előtti, *nem sémi* akkádokról senki nem írt. Az érvek hiányában feltételezett, valójában nem létező nép nyelvének és embertani jellegeinek a magyarsággal való összevetése egyszerűen komolytalan.

Az igazsághoz tartozik, hogy Joseph Halévy (1827–1917) Edirnéből (Hadrianopolis, Drinápoly) származó, Bukarestben, majd Párizsban élt, sémi nyelvekkel foglalkozó orientalista *tagadta* a sumer nép létét, s a nyelvét asszír és babilóniai titkos papi nyelv ékírásos lejegyzésének tartotta. Részint ebből kiindulva kialakult egy ettől eltérő felfogású, kevésbé támogatott „*előakkád*” elmélet, mi szerint egy *sémi* nép megelőzte volna a sumereket Mezopotámiában. Az elgondolás alapján a vélt *sémi* „*előakkádok*” nyelve hatott volna a később érkező sumerekre. E feltevést többen (*Seton Howard Lloyd, Fritz Rudolf Kraus, Hartmut Schmökel, Pierre Amiet* és mások) régészeti, művészettörténeti, nyelvi és orientális szemszögből cáfolták.⁶¹ Az elmélet hamvába hullt. Azóta hasonló elképzeléssel csak Csicsáky kísérletezett, az ismertett látványos eltéréssel, a Mu-beli, sumer-rokon, *nem sémi* akkádok megálmódásával.

A sumerekről már könyvtárnyi terjedelemben írtak, de tekintélyes a sumer–magyar rokonsággal foglalkozó irodalom is. Főképp műkedvelő őstörténészkedők érveltek mellette, de nem ritkán felkészült, tudományokban jártas személyek is. Ellenvéleményt többnyire finnugrista meggyőződésű nyelvészek, történészek, régészek, orientalisták, magyar–történelem szakos tanárok hangoztattak. Azok a képzett kutatók, akik meghatározóan a régi lovasnépek utódainak tartják a magyarságot, többnyire nem foglalnak állást a sumer–magyar kérdésben.

A sumer–magyar kérdés biológiai és nyelvi-kulturális problémákat egyaránt felvet. A sumer genetikáról és antropológiáról kevés az információ. Csicsáky idején archeogenetika még nem létezett, a sumer embertanról is csak általánosságok voltak ismertek. Csicsáky e tekintetben semmit nem támasztott alá érvekkel, adatokkal. Viszonylag sok sumer szobor és ábrázolás maradt fenn, s a laikus is észreveheti, hogy nincs szembetűnő hasonlóság a magyarokkal. A sumer képzőművészet általában nagy és hegyes orrú, már-már óriási szemű embereket láttat, gyakran az ókori Kelet művészetére jellemző archaikus mosollyal. Ilyen arcok Közél-Keleten napjainkban is feltűnnek, de a mai és korábbi magyarok embertani képében ez igen ritka.

A sumer nyelvrokonság is problematikus dolog. Már a XIX. században is értekeztek eltérő megközelítéssel az ókori Mezopotámia és a lovasnépek felé mutató nyelvi kapcsolatokról. *Jules Oppert* (német szakos tanár, assziriológus 1825–1905) már sejtett kapcsolatot az Asszíriában beszélt különböző eredetű keveréknyelv és az altáji nyelvek közt.⁶² *François Lenormant* (régész 1837–1883), az akkor még tisztázatlan sumer-akkád nyelvek viszonyának vitájában az utódkultúra káld nyelv turáni (altáji) jellege mellett szállt síkra.⁶³ Mások sem választották szét a sumert és az akkádót, melyeket néhol rokonítottak finnugor és altáji nyelvekkel, s az ezekkel rokon magyarral. *Fritz Hommel* (szemiotológus 1854–1936), a sumer és török, illetve az altáji, és más nyelvek irányában állapított meg összefüggéseket, míg *Germanus Gyula* (orientalista nyelvész, az iszlám tudósa 1884–1979) a sumert a finnugor nyelvekhez (!) sorolta.⁶⁴

A mezopotámiai-magyar régészeti-nyelvi kapcsolatokat vizsgálók honi „úttörője” *Torma Zsófia* (régész 1832–1899), az első magyar hölgy, aki e pályára lépett. Erdélyben, a Hunyad megyei Tordoson talált leletek piktografikus jelei kapcsán utalt a mezopotámiai kapcsolatokra.⁶⁵ Utóbb többen foglalkoztak a (helyesen) „Bánáti műveltségnek”, majd – *Miloje Vasić* szerb régész 1908-as felfedezése és a szintén archeológus angol *Colin Renfrew* nyomán – *Vinča-Tordos* kultúrájának nevezett újkőkori leletekkel. Torma után csaknem 100 évvel a román *Nicolae Vlassa* munkacsoportja 1961-ben Tatárlakán más tárgyak mellett három, Tordosi műveltséghez kapcsolódó agyagtáblácskát talált. Kettőn írásjelek láthatók, melyek Vlássát a mezopotámiai Uruk és a Dzsenedet Naszr kultúra piktogramjaira emlékeztették. A többek által elősumerként értékelt leletek jelei nagyjából 1000 évvel megelőzik a korai mezopotámiai sumer agyagtáblák írásait. Egyesek a tatárlaki jeleket a magyar rovásírás betűivel azonosítják, s ezekben – erőltetett, eltérő megfjtésekkel – magyar szövege(ke)t vélnek felismerni.

A sumer nyelv ragozó (agglutináló) volta valóban feltételez távoli összefüggést a hasonló szerkezetű nyelvekkel, így a magyarral is, de ez még nem jelent határozott, közeli rokonságot. A sumer–magyar nyelvi összefüggéseknek tág irodalma van. Az ismertebb magyar szerzők közül néhány: *Badiny Jós Ferenc* (repülőtiszt, műszaki képzettségű autodidakta sumerológus, 1909–2007), *Bobula Ida* (történész, 1900–1981), *Csőke Sándor* (nyelvész, 1910–1985), *Gosztony Kálmán* (nyelvész, 1891–1986), *Zakar András* (lelkész, hittudós 1912–1986). Feltétlen említendő *Komoróczy Géza* (assziriológus, történész, 1937–) e tárgykörben mindent cáfoló, ám nem mindig meggyőző munkássága.⁶⁶ A magyar szerzők közül – ha valóban rendelkeztek sumer nyelvismerettel (?) – talán érdekesek lehet(né)nek Gosztony, Bobula és Csőke szópárhuzamai, nyelvtani összehasonlításai.⁶⁷ Ha ezek csakugyan helytállóak, úgy (kizárólag a nyelvi összefüggések terén) a korszerű szaktudomány számára esetleg az újragondolás lehetőségét is felvethetnék, mert nem alábbvalóak a túlzóan erőltetett, gyakran meglehetősen távol eső szóalakok finnugor-magyar hasonlításainál és ezek elméleti hátterénél.

A fentiek tükrében megállapítható, hogy a Csicsáky által sajátosan értelmezett, de részről is támogatott sumer–magyar rokonság, és a különféle egyenes ági leszármazás elméletek nem elfogadható állítások. A magyarok sumerektől való közvetlen leszármazása tudományos tényként azért sem állhat fenn, mivel ennek a legfontosabb bizonyítékát adó embertani és genetikai háttére hiányzik. Márpedig a Kr. előtti IV. évezredbe, illetve a pre-sumer bevándorlás homályba tűnő, még régebbi idejébe nyúló ismeretlen történetére alapozott és tényként tállalt kijelentések e nélkülözhetetlen bizonyítékok nélkül mit sem érnek. A sumer–magyar „azonosság” kérdésének a Csicsákytól Badiny Jóság⁶⁸ átívelő megközelítései egyszerűen hiteltelenek. A korábbi nyelvi kutatási részeredmények – bár néha elgondolkodtatóak – nem elegendők. Óvatos megközelítéssel a sumer–magyar kérdést úgy lehetne megfogalmazni, hogy *halmozottan áttételes, elsősorban több irányú kulturális örökség lehetséges*. Ám az örökség különböző szelvényeinek a magyarokkal együtt az ural-altáji és kaukázusi műveltségek is részesei, s több minden átszivárgott az indoeurópainak mondott és más kultúrkörökbe is.

Csicsáky összesített műveinek utolsó harmada tér vissza a magyarok eredetének fő ágát alkotó, már említett „kara-magyákra”. Nevüket a magyarral szerinte rokon arámi nyelvvel hozta összefüggésbe (!),⁶⁹ kijelentvén, hogy a ’kara’ szó ’írást’ jelent. A kara-magyákat Mu délkeleti részéből vándoroltatja ki, akik végül kikötöttek Dél- és Közép-Amerikában. Onnan Kr. e. 7274-ben (ezt honnan lehet ilyen pontosan tudni?) az Atlantiszra érkeztek, mint gyarmatosítók. Az atlantiszi tartózkodás kapcsán Platónról idézett bikaáldozatról olvashatunk, melyet a szerző a magyar vérszerződéssel, s a Szt. István napi ökörsütéssel rokonított.⁷⁰ Atlantiszról a Gibraltári-szoroson át a Földközi-tengerre, illetve az Ibériai-félszigetre és Afrikába jutottak. Az afrikai kara-magyar-ősmagyarok közt említődnek az egyiptomiak és mások mellett a berberék. A berberék különösen érdekesek, mert Csicsáky – bizonyonnan Cseréptől vett, már említett értesülése szerint – az ősmagyar hagyomány ragyogó bizonyítékaként *tojugának* nevezik a *talyigát*.⁷¹ Ez sem igaz. Utánajártam a tojuga-talyiga azonosságnak, s kiderült, hogy a leginkább beszélt berber (tuareg) dialektusban e jeles munkaeszköz neve *’tabarvitt’* és a tojuga szó nem ismert.⁷² Kár, hogy a taliga kapcsán a kapitány figyelmét elkerülte a dél-indiai *telugu* (dravida) nyelv, mert néhány csúrt-csavart gondolatmenettel pompásan beleillett volna az eszmerendszerébe. De se baj, mert e helyett tanúi lehetünk a pelazgok, etruszkok, iónok, ibérek, hettiták stb. *kara-magyasításának*. Megtudunk más képtelenséget is; nemcsak Prométheusz volt ősmagyar-kara-magya, mert a szerző állítása szerint Hérodotosz is annak tartotta magát.⁷³

Közben pedig *Jókai Mór* regényeinek színes történetszövést megcségyenítő más káprázatos meséket is olvashatunk a Maya, Madya és Mada („magyar”) népnevek eddig még nem látott-hallott értelmezéséről, mert közülük némelyik *visszafelé való olvasatából Ádám neve* (vagy hasonló) *kerekedik ki*. Mosolyra késztető az is, mikor megtudjuk Csicsákytól, hogy az ibér-ősmagyarok a *gigászok és titánok* ivadéka (más, „ősmagyar-ságukat” feledett népekkel együtt). A szerző megmagyarazza a fehér és fekete magyarok elnevezésének okát is. A világosabb bőrűek a titánoktól származnak, míg a sötétebbek a gigászok utódai. Végül – mintegy az „ugor-török háború” utórezgéseként – arra az egyidőben leegyszerűsített elgondolásra utalt, mi szerint szőke magyarok finnugor, míg a barnák török eredetűek lettek volna, s ezt a saját ötletéből fakadó titán-gigász alapokra helyezkedve ítélte tévesnek.⁷⁴ Még számos dologról esik szó, úgymint a kara-magyák által épített *Trójáról (Troia)*, aztán *Ibéria és Szibéria összefüggéseiről* (utóbbi a hokedli–nokedli és szezon–fazon típusú szójátékot idézi). Arról is tájékoztat, hogy Közép-Amerikától a Földközi-tenger környékén, Kis-Ázsián, Mezopotámián, a Kaukázuson,

Perzsián át Indiáig, Tibetig és Délkelet-Ázsiáig valaha mindenki egységes nyelvet beszélt. Egyiptomban viszont a kara- és naga-magyák találkoztak. A népével onnan kivándorló Mózes pedig Csicsáky szerint nem zsidó volt, hanem naga-magya.⁷⁵ Olvashatunk még a magyar címer pólyáinak (sávjainak), a hármas halom, a kettős kereszt, a legendás csodaszarvas, a turulmadár stb. Mu-beli őseredetéről, a különféle koponyatorzításokról és sok minden egyébről de ezek részletezésétől eltekintek.

A szerző utóbb egyégy szerkesztett két könyvében a mind bizarrabbá és követhetlenné váló összevissza irányuló magya vándorlások szinte elszédítik az olvasót. A lényeg végül az, hogy Csicsáky – Cserép professzort is felülmúló – mindenkit magyarrá egyesítő igyekezete révén a különféle Mu-beli magyák a keletről és nyugatról egyaránt érkező kara-magya többséggel (köztük az *ösgörög-ösmagyarokkal*) a Kárpát-medencében egyesültek. S ím, belőlük létrejött a magyar nép. A Csicsáky által leírt őstörténeti események bonyodalmasan mesés folyamatát és ennek elemzését még hosszan lehetne folytatni, bővíteni, de nem érdemes. Hiszen, a lényegét talán így is sikerült vázolni. Végül egyetlen kérdés marad hátra. Jelesül, hogy egy művelt, intelligens és ép elméjű ember – márpedig Csicsáky kétségtelenül az volt –, mely indítatásból, miként tudott (Churchward és Cserép elméleteit felülmúló), a józan ember számára hihetetlen-hiteletlen, fantasztikumot létrehozni? (Persze semmi sem lehetetlen, hiszen Paál Zoltán Arvisurái még ezt is jócskán meghaladják.)

Csicsáky írásainak lényegére, az állítólagos Mu-szigetkontinens magyarrá változtatására csak egy helytálló magyarázat lehet. A Hazát elhagyni kényszerülő, szakmájában minden bizonnyal kiváló tengerészkapitány a saját magyar népét annyira szerette, hogy mindenáron be kívánta bizonyítani annak feltétlen mindenki és mindenké felett álló, világkultúrát létrehozó felsőbbségét. Ha szerzőnket méltatni, s őstörténeti munkásságát mérlegelni kívánjuk, akkor ez így foglalható össze. *Példás hazafisága és töretlen nemzetszeretete előtt bizvást fejet kell hajtanunk*, de egyben elnéző sajnálkozással meg kell állapítanunk, hogy a mások ötleteiből sarjasztott őstörténeti szövevénye (a sorok közt megbúvó néhány részizgagságon túl) leginkább a hiszékeny olvasók félrevezetését szolgálja.

IRODALOM

- Aczél József Dr.: Szittyá-görög eredetünk (Bp., 1926. Második kiadás: Turán Publisher, Garfield, N. J. USA. 1975.)
- Badiny Jós Ferenc: Káldeától Ister-Gamig I. (Orient Press KFT, Bp., 1995. ?)
- Badiny Jós Ferenc: Káldeától Ister-Gamig III. (Orient Press KFT, Bp., 1997.)
- Bakay Kornél: Kik vagyunk? Honnan jöttünk? (Tradorg-E & Tikett Kiadás, Szombathely, 1994.)
- Bárdi László: Az ázsiai hunok élete és történelme (in. Magyarságtudományi tanulmányok, Hun-idea, Bp., 2008. [A] 55–79.)
- Bobula Ida: Sumer-magyar rokonság (Editor Esda, Buenos Aires, 1982.)
- Euripidész: Bakkhánsnók (Ford.: Devecseri Gábor. Forrás: <http://mohay.gergely.btk.ppke.hu/gorog%20vallas%20ea./Euripidesz%20Bakkhansnok.pdf>)
- Churchward, James: The Lost Continent of Mu Motherland of Man (London [?], 1926.)
- Csajághy György: A magyar népzene bölcsője: Kelet (Alexandra, Pécs, 1998.)
- Cserép József: A magyarok őshazája és őstörténete (Bp., 1933.)
- Csicsáky Jenő: „Mu” az emberiség szülőföldje (Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1938.)
- Csicsáky Jenő: A magyar nemzetsalád útja a távolnyugattól a távolkeletig. A Magyar (Maya) népcsalád és vándorlása (Sidney, 1961. Angyali Menedék Kiadó, Bp., 2014.)

- Dávid István: Herodotos művéből való szemelvények (Lampel Róbert [Wodiáner F. és Fiai] Cs, és Kir. Udv. Könyvkereskedés, 1897.)
- Germanus Gyula: Kelet fényei felé (Táncsics Könyvkiadó, Bp., [1966], 1970.)
- Gosztony Kálmán: Összehasonlító szumer nyelvten (Duna Könyvkiadó Vállalat, Svájc, Fahrwangen, 1977.)
- Götz László: Keleten két a nap (Püski, Bp., 1994.)
- Herrmann, Georgina: Perzsa reneszánsz (Helikon, Bp., 1988.)
- Hérodotosz, A görög-perzsa háború IV. 1–25. (Ford.: Muraközi Gyula. Osiris, Bp., 2000.)
- Justinus, Marcus Junianus: Világkrónika (Összefoglalás Pompeius Trogus Világtörténetéből, Ford.: Horváth János. Bp. Helikon, 1992.)
- Komoróczy Géza: Sumer és magyar? (Magvető, Bp., 1976.)
- Kósa Barna: Voltak-e magyarok a MUROR világrészben? (1973. Forrás: zsaratok.org/node/851)
- László Gyula: Őstörténetünk (Tankönyvkiadó, Bp., 1983.)
- Nagy Géza: A szkithák nemzetisége (in. Néprajzi füzetek 3. Bp., 1895.)
- Platón Összes Művei (Ford.: Devecseri Gábor, Faragó László, Kárpáty Csilla, Kerényi Grácia. Európa, Bp., 1984. III. 413–432.)
- További forrás: <http://mitoszokeslegendak.blogspot.hu/2015/11/platon-kritiasz.html> (Ford.: Kövendi Dénes)
- Plutarkhosz: Párhuzamos életrajzok I./26. (Ford.: Máthé Elek, Helikon, Európa, Budapest, 1978.)
- Roaf, Michael: A mezopotámiai világ atlasza (Helikon Kiadó–Magyar Könyvklub, Bp., 1998.)
- Strabón: Geographika (Gondolat, Bp., 1977.)
- Torma Zsófia: 1879 Hunyadvármegye neolith-kőkorszakbeli telepek. (in. Erdélyi Múzeum, 1879.)
- Vásáry István: A régi Belső-Ázsia története (Második, átdolgozott kiadás, Magyar Őstörténeti Könyvtár 19., Balassi Kiadó, Bp., 2003.)
- Zegernyei (N.): Muból lesz a cserebogár? (Forrás: www.nyest.hu/renhirek/magya-vandor-avagy-mubol-lesz-a-cserebogar)

JEGYZETEK

- 1 Vö. Platón, 1984. III. 413–432. (Kritiasz 8 Timaioshoz, Szókratészhez és Hermokratészhez intézett szavai.) További forrás: <http://mitoszokeslegendak.blogspot.com/2015/11/platon-kritiasz.html>
- 2 Platón nem említi az egyiptomi papok nevét. Plutarkhosz (Lucius Mestrius Plutarchus, 46/48–125/127), görög származású római polgárjogot nyert történetíró Párhuzamos életrajzok c. művében a Szolónról írottakban (Szolón – Publicola) bukkanhatunk a papok neveire. (Plutarkhosz, 1978. I./26./89.)
- 3 Vö. Ismeretlen szerző: Mi történt a Vízözön után? Atlantisz magyar lakosságát rokonaik fogadták be. Forrás: <http://www.rovasoldal.eoldal.hu/cikkek/154-mi-tortent-a-vizozon-utan--atlantisz-magyar-lakossagat-rokonaik-fogadtak-be.html>
- 4 Jó Vili (ál)nevű (?) szerző, Forrás: apokrifirasok.network.hu/blog/egi-feny-hirei/milyen-nyelven-beszelt-atlantisz-lakossaga
- 5 László, 1983. 114–119.
- 6 Churchward, James: The Lost Continent of Mu Motherland of Man (London [?] 1926. Vö. Ismeretlen szerző: Churchward ezredes és Mu elveszett kontinense Forrás: <https://rejtelyekszigete.com/churchward-ezredes-es-mu-elveszett-kontinense>. Továbbá: Kósa, 1973. Forrás: zsaratnok.org/node/851
- 7 Vö. 6. lábjegyzet, Kósa, uo.
- 8 Zegernyei, 2013. Forrás: www.nyest.hu/renhirek/magya-vandor-avagy-mubol-lesz-a-cserebogar
- 9 Plongeon francia orvos, Londonban 1896-ban Queen Mu and Egyptian Sphinx címmel jelentetett meg könyvet.
- 10 Cserép, 1933. 16., 57–58. Az idézetben a *Childern* elírás vagy sajtóhiba, melyet a hitelesség kedvéért követtem.
- 11 Cserép, i. m. uo.
- 12 Cserép, i. m. 9.
- 13 Vö. Cserép, i. m. 16–17., 72–75.
- 14 Cserép, i. m. 17.
- 15 Cserép, i. m. 58.
- 16 Cserép, i. m. 6., 63–64. A szarmata-„sari” tekintetében vö. még i. m. 75.
- 17 Cserép, i. m. 65. A ’taliga’-kérdésre alább visszatérek.
- 18 Nem kívántam nyelvészkedni, pusztán török nyelvi ismereteim kapcsán vettem fel egy gondolatot.
- 19 Vö. Cserép, i. m. 10., 26., 32., 36., 38., 45., 74–75.
- 20 Cserép, i. m. 4., 22.
- 21 Cserép, i. m. 10., Másutt (i. m. 65.) a „szikamokat” (*sugamber/sigamber/szikamber*) is a pannonokkal azonosította. A pannonok később megjelentek a keltákat-magyarosítók írásaiban is.
- 22 Cserép, i. m. 32.
- 23 Vö. többek közt Cserép, i. m. 65., 74–75.
- 24 Cserép, i. m. 59.

- 24 Cserép, i. m. 51.
 25 Cserép, i. m. 58.
 26 Vö. Cserép, i. m. 6–7.
 27 Csicsáky, 1938.
 28 Vö. Csicsáky, 1938. 68. A Visnu Purána több ezer versből áll. Az a kérdés is felvetődik, hogy a Puránákat (a hindu vallási hagyományok ősi eredetű szent iratait) is tanulmányozó indológusok és más tudósok eddig miért nem tettek említést az ott állítólagosan előforduló Atlantiszról? Hiszen ez önmagában is szenzációs adat lenne. Így azonban aggályos, hogy valóban említődik-e ott?
 29 Csicsáky elgondolása, meglepő, mert a Biblia az Éden kapcsán világosan utal az Eufráteszre (Móz 2,14).
 30 Vö. Csicsáky, i. m. 169.
 31 Vö. Csicsáky, i. m. 170.
 32 Vö. Csicsáky, i. m. 179.
 33 Csicsáky, i. m. 205.
 34 Vö. Csicsáky, i. m. 205–206., 213–217.
 35 Ezt mutatja görög pantheon Dionyszoszának (Dionüszosz, a római Bacchus), a szőlő, bor- és mámor istenének a talán ázsiai kultusza. Erre utal Euripidész: Bakkhánsnók c. drámájának kezdő jelenete, s a hozzá fűzött magyarázat. Forrás: <http://mohay.gergely.btk.ppke.hu/gorog%20vallas%20ea./Euripidesz%20Bakkhansnok.pdf>. A kultuszt ismerhették a szkíták, és rokonnépek is. Átfedést mutathat az ókori szerzők (Strabón, XI. 9. 2. [1977. 546–547.], Justinus, 1992. 291.) szerint a szkítákkal rokon párthusok királyábrázolásain megfigyelhető jelenség, hogy hajukat szőlőfürtök alkotják. Lásd Szanatrauq háját (Herrmann, 1988. 62.) Az antikvitás más esetében (többszörös) áttételes szkíta hatás is elképzelhető a trákokon (thrák) keresztül is. Róluk többen vélik, hogy a szkíták rokoni lehetnek. Ez bizonytalan álláspont, mely részben a sok szálból ötvöződő (Hérodotosz, Thuküdidész, Sztrabón által említett) ókori trák törzsek területein megjelent bronzkori lovastemetkezéseken, a getákkal történő érintkezéseken, ezek beolvadásán és más összefüggéseken alapulhat.
 36 Aczél, 1926.
 37 Csicsáky, i. m. 211–212.
 38 Ezt a művelt, valamint az egyszerű emberek körében egyaránt jelenlévő, viszonylag általános felfogást magam is több ízben tapasztaltam törökországi utjaim alkalmával és nemzetközi konferenciákon, ahol türk népek (török, azeri, kazak, tatár, ujjur stb.) történései is részt vettek.
 39 Vö. Vásáry, 2003., a türkökre vonatkozó leírása: „A türkök felemelkedése és első birodalma” c. fejezetben.
 40 Götz, 1994. 240. Alfred von Gutschmid: Geschichte Irans und seiner Nachbarländer von Alexander bis zum Untergang der Arsaciden, 1887. Forrásmegjelölés nélkül erre az adatra hivatkozik Bakay Kornél is: 1994. 8.
 41 Götz, uo. Otto Franke: Beiträge aus chinesischen Quellen zur Kenntnis der Türk-völker und Skythen Zentralasiens (Abhandlungen der königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften, 1904.
 42 Nagy G., in. 1895. 5.
 43 Csicsáky, i. m. 206.
 44 Csicsáky, i. m. 207.
 45 Csicsáky, (1961.) 2014.
 46 Vö. Csicsáky, 2014. 348.
 47 Többek szerint a Kr. e. XIII. század tájáról származó egyiptomi forrásokból ismert, utóbb az ún. tengeri népekként említett etnikumok közt előforduló *sekeles* népnév variánsa, mely talán a szicíliaiakat jelölheti.
 48 Vö. Csicsáky, 2014. 216–221.
 49 Vö. Csicsáky, i. m. 232–233.
 50 Vö. Hérodotosz, IV. 1–25. Dávid, 1897. 57.
 51 Vö. Csicsáky, i. m. 238–254.
 52 Vö. i. m. 235–236.
 53 Vö. Csicsáky, i. m. uo.
 54 Vö. Bárdi, in. 2008. 82. Vásáry, 2003. 83.
 55 Vö. Bárdi, i. m. 83. Uo. megjegyzi, hogy „Közülük figyelemreméltó a *gaoche nép*, akiknek a neve a „*magas kocsi*» népére utal. Minden felszínes etimologizálási vád ellenére is meg kell említeni, hogy a *gaoche* [...] *kaocs* [...] elnevezése formai és tartalmi tekintetben teljesen egybeesik a magyar *kocsi* szóval.”
 56 Vö. Vásáry, 2003. 84–85.
 57 Vö. Csicsáky, i. m. 238–239.
 58 Vö. Roaf, 1998. 199.
 59 Vö. Csicsáky, i. m. 239.
 60 Vö. Roaf, i. m. 51.
 61 Vö. Götz, 1994. 702–708.
 62 Oppert, Jules: Écriture Anarienne, 1855., kiadás helye ismeretlen. Újabb: Len Pod, 2017.
 63 Lenormant, François: La magie chez les chaldéens et les origines accadiennes (Paris, 1874.). La langue primitive de Chaldée et les idiomes touraniens (Paris, 1875. a.) Les Principes de la comparaison de l' Accadien et des langues Tourainens (Paris, 1875. b)
 64 Hommel, Fritz:: Die sumero-akkadische Sprache und ihre Verwandtschaftsverhältnisse, in. Zeitschrift für Keilschriftforschung, 1884. Zweihundert sumero-türkische Wortvergleichen als Grundlage zu einem neuen Kapitel der Sprachwissenschaft, München, 1915. Germanus, (1966.) 1970. 237.
 65 Torma, 1879.
 66 Komoróczy, 1976.
 67 Gosztony, 1977. Bobula, 1982. Csóke, é. n. Tényleges nyelvismeretük ma már kideríthetetlen.
 68 Badiny Jós túlzásai közül elég kettőt kiragadni. Több helyütt sumer–magyar nyelvezetéről ír (köztük: 1995.? 1). A szakirodalomból kivilág-

lik, de amúgy is belátható, hogy ez nem valós. Az azonosság a tökéletes egyezést jelenti, de ez nem áll fenn. Így van a zenével is, mikor a „sumír-magyar dal-azonosság”-ról értekezik, amerikai tudósok által egy ékírásos agyagtábla nyomán rekonstruált hurri himnusz alapján (1997. 276., 288–293.), melyről feltételezik, hogy e dallamot már a sumerek is ismerték. E melódiát Badiny Jós felkérésére egy kamagyból és operaénekesekből álló csoport összevetette a „Szivárvány havasán...” c. magyar népdallal, s véleményük alapján született meg a merész állítás. A szerző a hurri himnusz kottáját is közli. Ebből kiderül, hogy szó sincs azonosságról, legfeljebb nem túl közeli hasonlóság áll fenn, mely a dó-re-mi trichordra épülő melódiák sajátosságán

alapszik. Ez gyakori az egyszerű dallamok esetében, különösen Ázsiában. Már Kodály rámutatott arra, hogy a „Szivárvány havasán...” népdalunknak sok párhuzama van (Kodály, 1987. 35–36.). Vö. Csajághy, 1998. 120–122. Ebből adódóan, Badiny Jós „sumír-magyar dal-azonosság”-ról tett kijelentése helytelen.

69 Vö. Csicsáky, i. m. 242.

70 Vö. Csicsáky, i. m. 249–250.

71 Vö. Csicsáky, i. m. 255. Cserép, 1933. 65.

72 Adatközlőm: Dr. Rashid Said, Pécssett élő berber orvos, akinek ez úton is köszönöm a segítségét.

73 Vö. Csicsáky, i. m. 255.

74 Vö. Csicsáky, i. m. 251.

75 Vö. Csicsáky, i. m. 25.

A MŰVÉSZET KÖZEGE

A művészet közege

A művészet az emberrel egyidős a Földön. Tudományágak sokasága foglalkozik vele, számtalan aspektusból vizsgálva az emberhez hasonlóan talányos jelenséget. A művészet történelme során körülvette az embert, mint ahogy bizonyos értelemben az ember is körülvette művészetét. Állítható, hogy egymás közegeiként funkcionáltak. A művészet mindig hatott a közegre, amelyből származott. A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet 2019. március 11–12-én tartotta meg *A művészet közege* címmel első konferenciáját. (Ezt egy évvel később, 2020 márciusában követte a folytatás.) A konferencia a művészetet körülvevő világra, miliőre, atmoszférára, közösségre, társadalomra fókuszált: milyen nyomot hagy, milyen hatást vált ki a művészet mindabban, ami körülveszi, amiben maga elhelyezkedik, és ahol ő maga is más művészetek vagy műalkotások közegét vagy közegelemét képezi.

A Valóság olvasói folyóiratunk következő lapszámaiban ennek a konferenciának a válogatott, szerkesztett előadásait olvashatják.

[*A Szerkesztőség*]